

The Gospel
according
to Luke
in Belarusian

Паводле
Луки
Святое
Евангелле

Андрусь Унучак

ЛУКАШ ДЗЕКУЦЬ-МАЛЕЙ: ХРЫСЦІЯНІН І БЕЛАРУС

Пастар Лукаш Дзекуць-Малей (1888–1955), без сумнення, фігура нацыянальнага маштабу. Першы перакладчык Бібліі на сучасную беларускую мову, стваральнік беларускага школьніцтва на Гродзеншчыне, заснавальнік евангельскіх цэрквяў у Заходній Беларусі, ён пакінуў значны след у айчынай гісторый. Л. Дзекуць-Малей – чалавек беларускага Вялікага евангельскага прафесійнага прабуджэння, якое паўплывала на многія сферы жыцця грамадства ў 1920-я – 1930-я гг.

Гэтае выданне з'яўляецца першай сиробай рэпрынтынага ўзнаўлення Евангелля паводле Лукі ў перакладзе Л. Дзекуць-Малея і Антона Луцкевіча. Яно выйшла з друку ў 1926 г. у баптысцкім выдавецтве «Компас» у Лодзі, і сёлета снаўніеца 95 гадоў з той знакавай для беларускай гісторыі і культуры падзеі. Разам з тэкстам Евангелля, на нашу думку, чытачу будзе цікава пазнаёміцца з біяграфіяй ініцыятара яго перакладу і tym гістарычным кантэкстам, у якім ён жыў і працаваў.

Дзякуючы шматгадовай працы многіх даследчыкаў асноўныя моманты біяграфіі і сіадчыны Л. Дзекуць-Малея вывучаны на належным узроўні. Тут варта згадаць даробак дыякана Брэсцкай царквы евангельскіх хрысціян баптыстаў на вуліцы Фартэчнай Сцяпанана Пекуна (1944–2018), брытанскага даследчыка беларускай гісторыі і культуры Гая Пікарды (1931–2007), гісторыкаў Алены Глагоўскай, Уладзіміра Ляхоўскага, Андрэя Чарнякевіча, Анатоля Сідаровіча, Сяргея Чыгрына і інш.

Вытокі

Лукаш Дзекуць-Малей нарадзіўся ў вёсцы (ці засценку) Вялікія Шастакі Слонімскага павета Гродзенскай губерні (цяпер Дзятлаўскі раён Гродзенскай вобласці). Звесткі пра месца свайго нараджэння сам Л. Дзекуць-Малей 28 кастрычніка 1925 г. падаў у польскія органы ўлады ў сувязі з атрыманнем польскага грамадзянства. Там жа ён назначыў, што Вялікія Шастакі належалі да «Раготнаўскай гміны»¹. У 1897 г. гэты фальварак, дзе жыло 9 чалавек, належаў да Раготнаускай воласці².

Згодна з усерасійскім перапісам 1897 г. у Слонімскім павеце Гродзенскай губерні жыло 226 274 чалавекі. Большасць складалі працаваслаўныя – больш за 167 000 чалавек, католікаў налічвалася больш за 23 000 і толькі 156 чалавек былі пратэстантамі³.

Гістарычны кантэкст

У 1888 г. (год нараджэння Л. Дзекуць-Малея) у Расійскай імперыі шырокая адзначалася 900-годдзе хрышчэння Русі. На ўсёй краіне праводзіліся святочныя мерапрыемствы, якія арганізоўваліся на дзяржаўным узроўні. Так, у Гродне, падчас царкоўнага ходу да Каложскай царквы абодва берагі Нёмана «былі абстаўлены войскамі», ва ўрачыстым шэсці бралі ўдзел губернатар, камандзір пяхотнай дывізіі, якая стаяла каля Гродна, прадстаўнікі праваслаўнага духавенства і праваслаўных брацтваў. Падобныя мерапрыемствы ладзіліся і ў шэрагу іншых мясцовасцей роднай Л. Дзекуць-Малею Гродзеншчыны – Пружанах, Ваўкавыску, Ізабеліне, а таксама ў Брэсце. Практычна кожная ўрачыстасць заканчвалася спяваннем гімна «Боже, Царя

¹ Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (ДАВВ). – Ф. 1. Вон. 2. Спр. 2327. Арк. 48.

² Гарады і вёскі Беларусі : энцыклапедыя : у 10 т. / Нац. акадэм. навук Беларусі, Інітіятыўнае таварыства, Акадэмія беларускай мовы і фальклору. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Н. Броўкі, 2004–2019. – Т. 9 : Гродзенская вобласць, кн. 2. – Мінск, 2016. – С. 225.

³ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи. IX Гродненская

храни», дэманстрацыяй партрэтаў імператара Аляксандра III і ікон св. Уладзіміра. Падобныя паводле зместу і формы мерапрыемствы праводзіліся і ў наступным 1889 г., калі адзначалася 50-годдзе «ўзяднання ўніятаў» з праваслаўем⁴.

З іншага боку, у 1888 г. даволі шырока, хоць і падпольна, адзначаліся 25-я ўгодкі паўстання 1863–1864 гг. Вядомая гродзенская пісьменніца Эліза Ажэнка спецыяльна да гэтай даты напісала свае знамітыя творы – раман «Над Нёманам» і серыю павес «Gloria victis»⁵.

Нараджэнне Л. Дзекунь-Малея супала з часам культурнай і духоўнай барацьбы за сэрцы і разумы беларусаў. З аднаго боку, адчуваўся ўплыў моцнай мясцовай традыцыі, якая захавалася яшчэ з часоў Рэчы Паспалітай, а з іншага – палітыкі ўлад Расійскай імперыі, якія хацелі, каб гэты край «стаў рускім».

Пасля паражэння нацыянальна-вызваленчага паўстання 1863–1864 гг. расійскае кіраўніцтва імкнулася выкрасліць з публічнай сферы памяць пра Вялікае Княства Літоўскага (ВКЛ). Даходзіла да барацьбы з назвамі вёсак і мястечак, вуліц і плошчаў гарадоў, і нават з фотаздымкамі. Так, забаранілі распаўсюджваць праз разносны гандаль фотаздымкі карцін вядомага мастака Яна Матэйкі, сярод якіх «Прыняцце Стэфанаам Баторыем Рускага пасольства», «Падзелы Польшчы» і інші. У архівах захоўваецца шэраг паліцыйскіх паведамленняў пра гандаль рэпрадукцыямі карцін з адлюстраваннем гісторыі ВКЛ. Большасць гэтых спраў адносіліся да Віленскай і Гродзенскай губерні, дзе і нарадзіўся герой гэтага нарыса. Напрыклад, ёсць звесткі аб tym, што ў Гродзенскай губерні ў 1880 г. распаўсюджваліся фотакопіі карцін Яна Матэйкі, прысвечаных паўстанню 1863–1864 гг.⁶

⁴ Раманаў С. Спектакль для праўшчынні: афіцыйная святочная культура мястечка Свіслач (другая палова XIX – пачатак XX ст.) / С. Раманаў // Мінулас і сучаснасць Свіслацкага краю : зборнік навуковых артыкулаў. – Мінск, 2018. – С. 156.

⁵ Ажэнка Э. Над Нёманам : раман ; Gloria victis : павесы / Эліза Ажэнка. – Мінск : Беларуская навука, 2020. – С. 15.

⁶ Соркіна І. Наўпіка царызму ў Беларусі пасля паўстання 1863–1864 гг. (на матэрыялах Літоўскага дзяржаўнага історычнага архіва) / І. Соркіна // Паўстанне 1863–1864 гг. у Польшчы, Беларусі, Літве і Украіне: гісторыя і памяць : зборнік

Гістарычныя даследаванні, архіўныя дакументы, матэрыялы пе-рыядычнага друку і іншыя крніцы паказваюць, што ў канцы XIX – пачатку XX ст. існавала некалькі альтэрнатыў развіцця беларускага грамадства. Найважнейшай жа задачай было аднаўленне беларускай дзяржаўнасці. Праблемай у гэтым кірунку стала тое, што ўлады Расійскай імперыі, якая далучыла Беларусь у канцы XVIII ст., адмаўлялі сам факт існавання асобнага беларускага народа, лічачы беларусаў часткай «вялікай рускай нацыі». У такіх умовах было небяспечна нават падымаць пытанне пра беларускую дзяржаўнасць.

Царскі ўрад імкнуўся максімальна аслабіць уплыў мясцовых беларускіх эліт у сферы гістарычнай памяці. Дасягненню гэтай мэты павінна была служыць змена сацыякультурнага ландшафту, а таксама арганізацыя святкавання юбілеяў, якія адносіліся да расійскай гісторыі, і забарона на святкаванне памятных дат, звязаных з гісторыяй Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай. Нералічым толькі некаторыя расійскія юбілеі, святкаванне якіх у Беларусі было абавязковым і мела ідэалагічную значнасць для царскага ўрада: 1862 г. – святкаванне 1000-годдзя Расійскай дзяржавы, 1872 г. – 200-годдзе імператара Пятра I, 1877 г. – 100-годдзе імператара Аляксандра I, 1888 г. – 900-годдзе «хрышчэння Рускай зямлі», 1889 г. – 50-годдзе «ўзяднання ўніятаў», 1896 г. – 100-годдзе з часу імператрыцы Кацярыны II, 1899 г. – 100-годдзе з дня нараджэння імпата Аляксандра Пушкіна, 1902 г. – 100-годдзе Гродзенскай губерні, 1912 г. – 100-годдзе «Айчыннай вайны» 1812 г. Адначасова расійскія ўлады змянілі беларускі тапонімічны ландшафт, замяняючы назвы «польскія» і «каталіцкія» на «рускія» і «праваслаўныя». Так, за адзін толькі 1866 г. у Гродзенскай губерні (куды ўваходзіў і Брэст) было перайменавана 558 населеных пунктаў⁷.

Эліты Беларусі, у сваю чаргу, імкнуліся захаваць памяць пра ВКЛ і Рэч Паспалітую пілях шырокага, хоць і нелегальнага святка-

вания 300-годдзя Люблінскай уніі ў 1869 г., 200 годдзя перамогі арміі Рэчы Паспалітай над туркамі над Венай у 1883 г. і асабліва 25-годдзе паўстання 1863–1864 гг. у 1888 г., 100-годдзе з дня нараджэння вядомага беларуска-польскага паэта Адама Міцкевіча ў 1898 і 1899 гг.⁸

Важна адзначыць, што для святкавання міцкевічаўскага юбілею ў Вільні быў створаны адмысловы таемны камітэт па ўстаноўцы помніка паэту. Сакратаром гэтага камітета стаў класік беларускай літаратуры Францішак Багушэвіч, якому належала знакамітая слова «Не пакідайце мовы нашай беларускай, каб ня ўмерлі...». Паэт напісаў гэты радкі ў 1891 г., калі становішча беларускай мовы было вельмі складаным. У 1863–1900 гг., у выніку забароны беларускага друку, у Расійскай імперыі па-беларуску выйшлі толькі 9 брошур невялікага фармату, агульным абёмам у 160 старонак⁹.

Адначасова XIX ст. – гэта перыяд масавага распаўсяджання біблейскіх тэкстаў на тэрыторыі Беларусі і пачатак адраджэння Пратэстанцкай Царквы. Бібліі распаўсяджвала Расійскае біблейскае таварыства, створанае ў 1812 г. Мэтай таварыства было максімальнае распаўсяджение Бібліі на розных мовах і сярод усіх саслоўяў. Для гэтага біблейскія кнігі закупляліся і друкаваліся за кошт самога таварыства, каб пасля гэтага танна прадаваць ці нават бясплатна раздаваць кожнаму, хто жадаў пазнаёміцца з тэкстам Святога Пісання. У склад таварыства ўваходзілі прадстаўнікі ўсіх хрысціянскіх канфесій. У губернскіх гарадах былі створаны аддзелы таварыства, а ў павятовых – біблейскія згуртаванні.

На тэрыторыі Беларусі кнігі Святога Пісання распаўсяджваў Літоўска-Віленскі біблейскі аддзел Расійскага біблейскага таварыства. Ім апекаваўся галоўны начальнік края літоўскі ваенны губернатар А.М. Рымскі-Корсакаў. У склад Літоўска-Віленскага аддзела ўваходзілі святары ўсіх хрысціянскіх канфесій, чыноўнікі, шляхта,

⁸ Romanowski A. Pozytywizm na Litwie / A. Romanowski. – Kraków, 2003. – S. 40.

⁹ Туронак Ю. Мадэрная гісторыя Беларусі / Ю. Туронак. – Вільня : Інстытут беларускіх навук, 2006. – С. 167.

іншыя. Прадстаўнікі Віленскага ўніверситета. Урачыстое адкрыцце аддзела адбылося 25 кастрычніка 1816 г. У хуткім часе была выдадзена на польскай мове брошура пра мяты дзеянасці Расійскага біблейскага таварыства, якую распаўсяджвалі бясплатна на ўсій тэрыторыі Беларусі. Членамі аддзела запісаліся 147 чалавек¹⁰.

Другая палова XIX – пачатак XX ст. – час з'яўлення і пашырэння ў Беларусі евангельска-баптысцкага руху. З 1880-х гг. першыя баптысцкія цэркви ўзнікаюць на Гомельшчыне. Пасля 1905 г. з прычыны лібералізацыі канфесійнага заканадаўства ў Расійскай імперыі беларускае евангельскае хрысціянства пачало развівацца больш шырокай. Асабліва ўлічваючы тое, што пратэстантызм і да XX ст. быў традыцыйнай для Беларусі канфесіяй.

Указ аб верацярпімасці ад 17 красавіка 1905 г. дазволіў свабодны пераход з аднаго хрысціянскага веравызнання ў іншае. Хоць пры гэтым і адзначалася, што толькі Праваслаўная Царква можа пераконваць вернікаў іншых канфесій да прыняцця яе веравучэння.

У лістападзе 1905 г. выйшла распараджэнне міністра народнай асветы Расійскай імперыі, згодна з якім дзеялі евангельскіх хрысціян у народных школах вызываляліся ад вывучэння Закону Божага і наводле праваслаўнага канона.

Нарэшце 17 кастрычніка 1906 г. выйшаў указ «Аб парадку ўтварэння і дзеянасці стараабрадніцкіх і сектанцкіх супольнасцяў». Наводле гэтага ўказу для реєстрацыі евангельской царкви патрэбна была заява не менш чым 50 вернікаў. Кошт маёмасці, якую набываўла памесная евангельская царква, мог перавышаць 5000 руб. толькі з асабістага дазволу імператара. Аднак галоўным было тое, што ўпершыню за доўгі час з'явілася магчымасць афіцыйнай реєстрацыі евангельскіх цэрквяў.

Адзначым, што найбольш шматлікімі ў Беларусі на пачатку XX ст. былі евангельска-лютеранская (лютэране) і евангельска-

¹⁰ Першыя публічныя насыджанні Віленскага аддзелу Расійскага Біблійнага таварыства // Archiv. – 2017. – № 3. – С. 246.

рэфармаваная (кальвіністы) дэнамінацыі. Агульная колькасць іх прадстаўнікоў складала 143 627 вернікаў. Пры гэтым лютэране галоўным чынам жылі ў Віцебскай губерні. У асноўным гэта былі немцы і латышы. На прыклад, у Полацкай евангельска-лютэранскай царкве ў адну нядзелю набажэнства было на нямецкай, а ў другую – на латышскай мове. Так складася таму, што ў Полацкім прыходзе было каля 300 немцаў, якія ў асноўным жылі ў горадзе і 900 латышоў, якія жылі ў Полацкім і Лепельскім паветах. Тады як кальвіністы перш за усе былі выхадцамі з беларускай шляхты.

Адносна баптыстаў і евангельскіх хрысціян можна адзначыць наступнае:

- на Магілёўскай губерні, згодна са звесткамі праваслаўнага духавенства, на пачатак 1906 г. налічвалася да 500 баптыстаў, якія ў асноўным выйшли з праваслаўнага асяроддзя. Усе гэтыя вернікі працавалі ў Гомельскім і Рагачоўскім паветах. У 1911 г. баптысты з'явіліся ўжо ў Чавускім і Быхаўскім паветах;
- у Мінскай губерні на пачатку ХХ ст. было каля 100 баптыстаў, частка якіх перайшла з праваслаўя. Усе яны жылі ў Мінску, Рэчыцкім і Мазырскім паветах;
- у Гродзенскай губерні баптызм і евангельскае хрысціянства развіваліся на аснове праваслаўя і лютэранства. Асноўнымі цэнтрамі евангельскага руху былі Беласток, Гродна і Пружаны. Колькасна, калі лічыць членаў зарэгістраваных цэркваў, евангельскіх хрысціян на Гродзеншчыне было каля 200 чалавек¹¹;
- у Віленскай губерні невялікія баптысцкія цэрквы існавалі ў Вільні і Валожыне.

Напярэдадні Першай сусветнай вайны ў 1912–1914 гг. назіралася значнае пагаршэнне сітуацыі са свабодай сумлення ў Расійскай імперыі, што закранула і нацыі тэрыторыі. У гэты час узмадніўся цік на тых, хто перайшоў з праваслаўя ў евангельскае хрысціянства,

начаўся судовы пераслед аднаго з галоўных кіраунікоў баптысцкага саюза цэркваў Вільгельма Фетлера, некаторыя прэсвітары баптысцкіх цэркваў Расіі і Украіны атрымалі турэмныя тэрміны за «соврачение из православия».

Аднак, нягледзячи на гэта, евангельскія цэрквы працягвалі расці. Так, напрыйклад па Віцебскай губерні на пачатак 1912 г. у евангельскую веру з праваслаўя афіцыйна перайшлі 27 чалавек, з лютэранства – 5 баптызам перайшлі 264 чалавекі¹².

Навяртанне

Вядома, што Л. Дзекуць-Малей находзіў з сям'ёй настаўнікаў. Рана страціўши сваіх бацькоў Мікалая Дзекуць-Малея і Марыю з Тарасевічаў, ён быў узяты пад апеку сям'ёй Фунтаў. Нейкі А. Фунт быў настаўнікам Клімавіцкай сельскай народнай вучэльні Слонімскага павета. Таксама вядома, што Л. Дзекуць-Малей скончыў настаўніцкую семінарыю ў 1906 г.¹³, аднак невядома якую.

Будучы знакаміты пастар пакаяўся і хрысціўся на зломе 1911–1912 гг. падчас службы ў царскім войску ў Беластоку. Хрысціў Л. Дзекуць-Малея прэсвітар Беластоцкай баптысцкай царквы Раман Хамяк. Беластоцкая баптысцкая царква, першым прэсвітарам якой у 1901 г. быў Роберт Шлосэр, складалася пераважна з вернікаў-немцаў. Так, напярэдадні Першай сусветнай вайны сярод 86 членаў згаданай царквы 55 складалі немцы, 30 – славяне і 1 – габрэй¹⁴. Такім чынам, Л. Дзекуць-Малей навярнуўся да Бога ў пераважна нямецкамоўнай царкве.

¹¹ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Ф. 1430. Вол. 1. Сир. 48280. Арк. 169–171.

¹² Некун С. Лукаш Дзекуць-Малей: жыццё і службовая / С. Некун // Лукаш Дзекуць-Малей і беларускі пераклады Бібліі : збор. матэрыялаў, арт. і дак. / Брэст-Альянсратыва, 2011. С. 140–141.

¹³ Bednareczyk K. Historia zbiorów baptystów w Polsce do 1939 r. / K. Bednareczyk

Год 1912 у жыцці Л. Дзекуць-Малея быў перыядам вялікай актыўнасці. З усяго відаць, што ён звольніўся з войска і пачаў актыўную евангелізацыйную дзеянасць. Таксама ў гэтым жа годзе ён стаў працаць над перакладам Евангелля паводле Марка на беларускую мову¹⁵. Аднак падчас евангелізацыі ў мястэчку Лыскава Пружанскага павета ён быў арыштаваны і этапаваны ў Брэст. Пры гэтым з Лыскава да Брэста яго вялі прывязаным да жандарскага каня. Агулам за канём ён прайшоў 170 км¹⁶.

Біблейскія курсы ў Санкт-Пецярбургу

У 1913 г. Л. Дзекуць-Малей паступіў на Біблейскія курсы Івана Праханаў (1869–1935) у Санкт-Пецярбургу. Можна выказаць меркаванне, што вялікі ўнтыў на Л. Дзекуць-Малея быў зроблены менавіта лідарам расійскіх евангельскіх хрысціян. І. Праханаў ад моманту свайго накаяння наставіў выразную мэту – спалучаць служэнне Богу з атрыманнем вышэйшай адукацыі¹⁷. Для І. Праханаў не было ніякай супяречнасці паміж розумам і верай, якія лагічна дапаўнялі адно аднаго. Таму з цягам часу ён стаў адным з найбольш адукаваных пратэстантаў Расійскай імперыі, і, што важна, сваёй адукацыяй ён умёў карыстацца. І. Праханаў успамінаў, што калі з'явілася Дзяржаўная Дума, то ў выпадках пераследавання евангельскіх хрысціян з боку дзяржавы, ён звяртаўся па заступніцтва да прадстаўнікоў палітычных партый, якія былі прадстаўлены ў Дзяржаўнай Думе. У выніку, партыі акцыярыстаў і кадэтаў аказалі евангельскім хрысціянам адчувальную данамогу, чаго нельга сказаць пра сацыялістаў і манархістаў¹⁸.

Калі Санкт-Пецярбургская супольнасць евангельскіх хрысціян, дзе пастарам быў І. Праханаў, атрымала рэгістрацыю, ён начаў заходы

¹⁵ Аддзел рукапісаў Бібліятэкі Академіі науک Літоўскай Рэспублікі (АРБАНЛР), ф. 21, Спр. 773, Арк. 1адв., 19 адв.

¹⁶ Некун С. Лукаш Дзекуць-Малей: жыццце і служэнне // С. 141.

¹⁷ Праханов И. В котле России. 1869–1933 / И. Праханов. – Москва, 1993. – С. 53.

па атрыманні афіцыйнага дазволу на арганізацыю пры царкве Біблейскіх курсаў. Ад атрымання рэгістрацыі 26 лістапада 1908 г. да першага прашэння дазволу на адкрыццё Біблейскіх курсаў (10 красавіка 1910 г.) прайшло менш за паўтары гады¹⁹. І. Праханаў падаваў прашэнні ў Міністэрства ўнутраных спраў і Міністэрства народнай асветы, да якіх дадаваў праграму курсаў, высылаў тлумачальныя запіскі з абгрунтаваннем патрэбы іх арганізацыі, пакуль у 1913 г. Біблейскія курсы не былі афіцыйна зарэгістраваны і не началі сваю працу.

Пра кароткі перыяд жыцця і вучобы Л. Дзекуць-Малея ў сталіцы імперыі мы ведаєм няшмат. Як успамінаў сам І. Праханаў, сярод 19 навучэнцаў Біблейскіх курсаў было 5 літоўцаў, 1 немец, 1 грузін, 1 асцяцін і 1 беларус²⁰. Відавочна, што гэтым беларусам якраз і быў Л. Дзекуць-Малей.

Варта адзначыць, што ў пачатку XX ст. Санкт-Пецярбург з'яўляўся адным з галоўных цэнтраў беларускага нацыянальнага руху. Тут жылі, працавалі і вучыліся каля 70 000 беларусаў²¹. Па колькасці беларускага насельніцтва імперская сталіца была «самым беларускім горадам». Яшчэ ў 1902 г. Вацлаў Іваноўскі (1880–1943) заснаваў у Санкт-Пецярбургу «Круг беларускай народнай прасветы і культуры», маладзёжную арганізацыю, якая займалася выданнем беларускіх кніг. У гэты ж час у горадзе на Няве навучаліся будучыя лідary беларускага руху браты Іван і Антон Луцкевічы. З А. Луцкевічам (1884–1942) Л. Дзекуць-Малей быў добра знаёмы і шчыльна супрацоўнічаў у спраўах арганізацыі беларускага школьніцтва ў 1918–1920 гг. і перакладу Бібліі. У 1906 г. В. Іваноўскі заснаваў у Санкт-Пецярбургу выдавецкае таварыства «Загляненіе сонца і ў наша ваконца», якое да пачатку Першай сусветнай вайны выдала 38 кніг агульным накладам 100 000 асобнікаў. Менавіта тут выйшлі першыя кнігі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Алайзы Нашкевіч (Цёткі) і інш.

¹⁹ РДГА. – ф. 1276. Вон. 8. Спр. 590. Арк. 1.

²⁰ Праханов И. В котле России. 1869–1933. – С. 194.

Прыкладна ў той час, калі ў Санкт-Пецярбург прыехаў Л. Дзекуць-Малей, быў заснаваны і зарэгістраваны «Беларускі літаратурна-навуковы гурткі студэнтаў Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта». 30 снежня 1912 г. рада прафесараў універсітэта зацвердзіла статут гуртка і ён пачаў актыўна працаўцаць. Старастам гуртка быў абранны студэнт гісторыка-філалагічнага факультэта Браніслаў Тарашкевіч. Мэтай студэнцкай арганізацыі стала ўсебаковае вывучэнне Беларусі і гуртаванне беларускай студэнцкай моладзі Санкт-Пецярбурга. Так, напрыклад, на пасяджэннях гуртка прысутнічаў Янка Купала, які ў той час таксама навучаўся ў гэтым горадзе²².

Студэнты-беларусы супрацоўнічалі з выкладчакам Санкт-Пецярбургскай духоўнай акаадэміі Браніславам Эпімах-Шынілам (1859–1934), выдавалі часопіс «Маладая Беларусь» і газету «Раніца». Не выключана, што Л. Дзекуць-Малей мог быць знаёмы з гэтымі выданнямі.

Цікава, што пецярбургскі Беларускі літаратурна-навуковы гурткі быў звязаны з гродзенскім гуртком беларускай моладзі «Хатка», арганізаваным у 1909 г. ксяндзом Францішкам Грынкевічам (1884–1933). У гродзенскую «Хатку» ўваходзілі Л. Сівіцкая (Зоська Верас), Адам Бычкоўскі, які быў адным з заснавальнікаў пецярбургскага гуртка, Антон Бычкоўскі – пазнейшы рэдактар газеты «Boełarus», Язэп Лявіцкі, Янка Чарапук і інш. Гродзенцы праводзілі беларускія вечарыны, ставілі спектаклі, арганізувалі хор, чыталі лекцыі і рэферацыі. Галоўнай мэтай «Хаткі» стала ўзгадаванне моладзі ў хрысціянскім і патрыятычным духу. Быў нават выпушчаны гектаграфічны часопіс «Колас з нашай нівы», у прадмове да якога згадваецца сейбіт з евангельскай прыпавесці Ісуса Хрыста²³.

²² Семашкевіч Р. Янка Купала і беларуское адраджэнне / Р. Семашкевіч. Маладзечна, 2012. С. 137.

²³ Стапанкевіч А. Слово да чытачам // А. Стапанкевіч. Праваслаўе ў беларускіх землях. Мінск, 1908. С. 10.

Адзначым, што ў 1918–1919 гг. Л. Дзекуць-Малей быў членам гродзенскага клуба «Беларуская хатка»²⁴, і сваё служэнне ў Брэсце таксама пачынаў з заснавання «Беларускай хаткі»²⁵.

Адначасова на пачатку XX ст. у асяроддзі беларускіх каталіцкіх клерыкаў таксама ўзнікаюць культурна-асветніцкія гурткі: у Віленскай духоўнай семінарыі (1911) і каталіцкай Духоўнай акаадэміі ў Санкт-Пецярбургу (1912). З гэтых гурткоў выйшаў шэраг выдатных постадзей беларускага каталіцкага руху: ксяндзы А. Станкевіч, В. Гадлеўскі, К. Стэповіч, А. Астромовіч, З. Якуць, Ф. Абрантовіч, В. Шутовіч, П. Татарыновіч, А. Цікота, Я. Рэшаць і інш.²⁶

У 1913 г. «Наша Ніва» пісала, што ў беларусаў не ханае толькі нацыянальны царквы, каб мець завершаную сістэму нацыянальных каштоўнасцей²⁷. Цікава, што перад гэтым, у 1909 г., А. Луцкевіч даводзіў, што Уніяцкая Царква мае гістарычны патэнцыял, каб зрабіцца царквой для беларусаў²⁸. Але, як відаць, справа уніі, якую актыўна рухалі браты Іван і Антон Луцкевічы, завязаўшы контакт з мітрапалітам Галіччыны Андрэем Шантыцкім²⁹, занялася.

Складана было на самым досвітку XX ст. патрабаваць ад расійскіх улад дазвол на ўтварэнне беларускіх школ, калі не было беларускіх падручнікаў, і ў першую чаргу граматыкі беларускай мовы. Гэтак жа цяжка было весці размову пра нацыянальную царкву, калі не існавала Біблія па-беларуску і царкоўнага асяроддзя, якое патэнцыяльна магло быць зацікаўленым у беларускім перакладзе і выкарыстанні Святога Пісання.

²⁴ Ляхоўскі У. Гарадзенскі «эпізод» жыцця настара Лукаші Дзекуць-Малея // Ляхоўскі У., Чарнякевіч А. // Лукаш Дзекуць-Малей і беларускі пераклады Бібліі: 6. матэрыялаў, арт. ідак. Брест: Альгрнатаыва, 2011. – С. 143.

²⁵ Некун С. Лукаш Дзекуць-Малей: жыццё і служэнне ... С. 148.

²⁶ Стапанкевіч А. З Богам да Беларус ... С. 481–483.

²⁷ Ліпіц Наша Ніва // Наша Ніва. – 1913. – 31 траўн. – С. 1–2.

²⁸ АР БАНДР. Ф. 21. Спр. 336. Арк. 16.

²⁹ Гайдук Е. Беларускія асьроддзі ў Біларусі // Беларусь. Адзінства і разніцтва. С. 10.

Што датычыца Праваслаўнай Царквы, то тут можна толькі ўзгадаць з якімі проблемамі ішло вырашэнне пытання аб перакладзе Бібліі на рускую мову ў 1860-я гг. Але нават пасля з'яўлення сінадальнага перакладу ў 1876 г. панаванне царкоўнаславянскай мовы ў праваслаўным набажэнстве захоўвалася. Некалькі іншая сітуацыя была з Каталіцкім Касцёлам. Тут не была стручана падтрымка нацыянальных рухаў на землях былой Рэчы Паспалітай, у тым ліку і беларускага. Нават была спроба перакладу на беларускую мову рознай рэлігійнай літаратуры. За тое, каб Святое Пісанне было перакладзена на беларускую мову у 1912–1913 гг. выступала княгіня Магдалена Радзівіл. Так, у аўвестках Беларускага Выдавецкага Таварыства, якое ў значнай меры існавала на грошы княгіні, пазначалася, што першачарговай яго задачай з'яўляецца пераклад на беларускую мову Старога і Новага Запавета³⁰.

Такім чынам, у 1912–1913 гг., калі Л. Дзекуць-Малей узяўся за пераклад Евангелля паводле Марка, у беларускім нацыянальным руху былі агучаны ідэі пра патрэбу беларускай нацыянальнай царкви і перакладу Бібліі на беларускую мову. І што яшчэ важней – для гэтага рабіліся канкрэтныя заходы.

Першая сусветная вайна ў лёсе беларускага пратэстантызму

Пачатак Першай сусветнай вайны стаў адначасова пачаткам маштабнай антыпратэстанцкай кампаніі. Ужо 4 жніўня 1914 г. дырэктар Дэпартамента духоўных спраў замежных вызнанняў Міністэрства ўнутраных спраў (МУС) Расійскай імперыі «цалкам канфідэнцыйна» разаслаў губернатарам ліст, у якім паведаміў мясцовому кірауніцтву пра тое, што ў дэпартаменце ёсць інфармацыя пра «антымілітарыстычную пропаганду» баптыстаў³¹.

³⁰ Нація Ніва. – 1913. – 16 жніўн. – С. 1; Z ruchu bielarskago // Bielarus. – 1913. – 24 жніўня. – S. 5.

³¹ РДГА. – Ф. 821. Вон. 133. Сир. 312. Арк. 67.

Пасля пірата пагудаў для Расійскай імперыі надзея на фронце, антыпратэстанцкая ўрадавая заходы ўзмацніліся, і над гэта надводзілася канкрэтная іდэалагічная база. Так, у другой палове 1915 г. міністр унутраных спраў пісаў губернатарам, што менавіта Германія рыхтуе «баптысцкія кадры» для падрыву расійскай дзяржавы. У «Гамбургскай баптысцкай семінарыі», – сцвярджаў ён, – 18 навучэнцаў з Расійскай імперыі, тады як з усяго астатніга свету “толькі” 36. Такая ж прапорцыя паводле ягоных звестак была і ў Штэцінскай жаночай місіянерскай семінарыі, і ў Берлінскай біблейскай школе. Шмат выхадцаў з Расійскай імперыі навучаўся (пры гэтым бясплатна) у семінарыі г. Хаўсдорфа (Прусія). Таму МУС разам са Свяцейшым Сінодам пачало распрацоўваць праект новага заканадаўства з мэтай абмежаваць пратэстанцкі рух³².

У сваіх разважаннях міністр унутраных спраў праз некаторы час пайшоў яшчэ далей. Ён пачаў развіваць думку, што Германія «умела выкарыстоўвае рэлігійныя арганізацыі Англіі і Амерыкі», каб настроіць баптыстаў супраць Расіі³³.

Міністэрства ўнутраных спраў Расійскай імперыі 24 чэрвеня 1916 г. афіцыйна апублікавала ў петраградской прэсе інфармацыю аб tym, што баптысты нібыта напісалі ліст міністру МУС, у якім хвалілі кайзера Вільгельма II, называючы яго «першым баптыстам» і жадалі яму перамогі ў вайне. Тады ж МУС афіцыйна назваў усіх(!) баптыстаў «нямецкімі агентамі»³⁴.

З іншага боку, з аглядаў перыядычнага друку, прысвеченага евангельскаму хрысціянству, якія рабіў Дэпартамент замежных вызнанняў, вынікала, што і ў грамадстве пад уплывам пропаганды наўралася ўзрастание варожасці да пратэстантаў³⁵.

³² РДГА. – Ф. 821. Вон. 133. Сир. 314. Арк. 3 адн.

³³ Гамсама. Арк. 19.

³⁴ Гамсама. Арк. 43.

³⁵ Гамсама. Сир. 369. Арк. 14.

Адначасова імперскія ўлады рыхтаваліся да кардынальнага перагляду ліберальнага рэлігійнага заканадаўства, якое было ўведзена ў 1905–1906 гг. Ужо 12 траўня 1916 г. МУС накіравала ў Сінод і Міністэрства юстыцыі «праект заключэння аб сектантах», які прадугледжваў забарону правядзення публічных евангельскіх набажэнстваў³⁶.

Больш за тое, фактычна адразу пасля пачатку ваенных дзеянняў, расійскі ўрад пачаў маштабную дэпартацыю лютэранскага насельніцтва з прыфронтавой паласы. У па-за судовым парадку закрываліся памеџкамоўныя газеты і грамадскія арганізацыі³⁷. Высылаліся не толькі мужчыны прызыўнага ўзросту, але і іншыя «надазронныя» асобы. Сярод высланых было шмат лютэранскіх пастараў³⁸.

Калі гаварыць пра баптыстаў, евангельскіх хрысціян і штундистаў, то сітуацыя была надобней. 12 снежня 1914 г. міністр МУС звяртаў увагу губернатараў на тое, што баптысты, евангельскія хрысціяне і адвентысты могуць праводзіць дзейнасць «кантыдзяржаўнага характару». Зыходзячы з гэтага, ён загадваў губернатарам асабліва пільна назіраць за прадстаўнікамі гэтых дэнамінацый³⁹.

Увесень 1915 г. у разгар нямецкага наступлення, з Мінска быў высланы пастар Мінскай баптысцкай царквы Герасім Андрухой⁴⁰. Да дэпартацыі Г. Андрухой прадаваў кнігі Святога Пісання, галоўным чынам Біблію ў сінадальным перакладзе.

Такім чынам, Першая сусветная вайна радыкальна змяніла стаўленіе расійскіх улад да пратэстантаў, якія былі абвешчаны «варожым элементам». Біблейская школа І. Праханава была закрыта яшчэ ў 1914 г., і, як відаць, Л. Дзекуць-Малей вярнуўся на Гродзен-

³⁶ РДГА. – Ф. 821. Воп. 133. Спр. 369. Арк. 27.

³⁷ Лиценбергер О. А. Евангелическо-лютеранская церковь в Российской истории (XVI–XX вв.) / О. А. Лиценбергер. – Минск, 2003. – С. 219.

³⁸ Яноўская В. Евангельская дэнамінацыя Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст. / В. Яноўская // Евангельская царква Беларусі: гісторыя і сучаснасць : да 500-годдзя Мікалая Радзіміла Чорнага: зборнік матэрыялаў і Міжнароднай наўукова-практычнай канферэнцыі. – Мінск, 2016. – Вып. II. – С. 119.

³⁹ РДГА. – Ф. 821. Воп. 133. Спр. 314. Арк. 1.

⁴⁰ Тамсама. Спр. 312. Арк. 270.

ічыну, у родныя мясціны. Там си, хутчэй за ўсе, начаў супрацоўніцтва з Беларускім таварыствам дапамогі націярпелым ад вайны. А ўвесень 1915 г. будучы знакаміты берасцейскі пастар апынуўся на горыторыі, акунаванай нямецкімі войскамі.

Сам І. Праханаў у 1917 г., пасля Лютаўскай рэвалюцыі ў Расіі, зрабіў спробу арганізаваць пратэстанцкую палітычную партыю і прымаў удзел у выбарах у расійскі Устаноўчы сход, якія выйграў і стаў дэлегатам⁴¹. Аднак прыход да ўлады бальшавікоў не даў ажыццяўіца яго планам.

У імя незалежнай Беларусі

У канцы лютага 1917 г. Расійская імперыя перастала існаваць. З'явіўся шанс на адбудову самастойнай Беларусі і на рэалізацыю дэмакратычных свабод. У сакавіку 1917 г. у Мінску быў створаны Беларускі нацыянальны камітэт, які паставіў сабе за мэту дабівацца аўтаноміі Беларусі ў складзе дэмакратычнай Расіі. Аднак перамовы, якія з кіраўніцтвам дэмакратычнай, так і савецкай Расіі зайнілі ў тупік. Стала зразумела, што выхад для беларусаў толькі адзін – авбяшчэнне незалежнасці. Такім чынам, 25 сакавіка 1918 г. у Мінску Рада Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР) прагаласавала за авбяшчэнне дзяржаўнай незалежнасці БНР. Гэта выклікала вялікі энтузіязм у патрыятычных колах беларускага грамадства, многія прадстаўнікі якіх уключыліся ў нацыянальнае і дзяржаўнае будаўніцтва.

Не застаўся ў баку і пастар Л. Дзекуць-Малей. Пасля вяртання з Санкт-Пецярбурга на Бацькаўшчыну, ён актыўна ўключыўся ў спраўу арганізацыі беларускага школьніцтва. Дзеля гэтага ён і далучыўся да працы Беларускага таварыства дапамогі націярпелым ад вайны. Як сведчыў А. Луцкевіч, на зломе 1915–1916 гг. Л. Дзекуць-Малей пачаў займацца арганізацыяй беларускіх школ на Гродзеншчыне⁴². Такім

⁴¹ Праханов І. В котле России. 1869–1933. – С. 159.

⁴² Беларускі дзяржаўны архіў літаратуры і мастацтва. – Ф. 3. Воп. 1. Спр. 126. Арк. 118–119 адо.

чынам, можна сцвярджаць, што ён на той момант ужо быў дзеячам беларускага нацыянальнага руху і імкнуўся займацца не толькі гуманітарнай дзейнасцю (матэрыяльная дапамога пацярпелым ад вайны), але і асветніцкай. Для яго, як і для І. Праханава, адным з прыярытэтаваў была адукацыя.

У другой палове 1918 г. Л. Дзекуць-Малей ужо з'яўляецца прадстаўніком урада БНР на Гродзеншчыне. У той час сітуацыя ў рэгіёне была вельмі складаная. Ва ўмовах нямецкай акупацыі началася польска-беларуская барацьба за Гродзеншчыну. Адроджаная польская дзяржава прэтэндавала на гэтыя беларускія тэрыторыі, а ўрад БНР імкнуўся іх адстаяць і не дапусciць далучэння да Польшчы.

Як сведчылі прадстаўнікі польскай супольнасці, Л. Дзекуць-Малей, заручыўшыся падтрымкай немцаў, «нашыраў беларускую агітацию» ў рэгіёне⁴³. Тоэ, што Л. Дзекуць-Малею ўдалося знайсці агульную мову з нямецкай уладай, сведчыць пра яго дыпламатычныя здольнасці і пра выкарыстанне досведу служжэння ў нямецкамоўнай царкве ў Беластоку, а магчыма і асабістых знаёмстваў у нямецкамоўным пратэстанцкім асяроддзі Беласточчыны і Гродзеншчыны.

Аднак немцы ў той час ужо адступалі на захад і іх месца займалі польскія войскі і ўлада. Л. Дзекуць-Малей ад імя беларусаў Грэдзеншчыны з мандатам ад урада БНР сустракаў палякаў на правах гаспадара краю, і, як відаць з ліста Станіслава Іваноўскага (брата В. Іваноўскага) да А. Луцкевіча ад 13 лютага 1919 г., быў гатовы бараціць край нават са зброяй у руках: «Дзекуць-Малей быў арыштаваны ў мясцовасці, якую заняла Польская Самаабарона на падставе дамоўленасці з нямецкімі ўладамі ў выніку таго, што ў яго былі знойдзены карабін і рэвалвер без адпаведнага дазволу на права нашэння зброі, акрамя гэтага калі дзясятка дазволаў на права нашэння зброі (Waffenscheinow), выдадзеных нямецкімі ўладамі на бланках. Гэта ўзбудзіла надазрэніе, што яны надробленыя. У арыштаванага

была знойдзена таксама значная колькасць розных пячатак, а таксама адозваў і пракламацыяў, якія настройваюць насельніцтва супраць польскай нацыянальнасці і легіянеру»⁴⁴.

Тады Л. Дзекуць-Малею ўдалося выбрацца з-пад польскага арышту дзякуючы хадайніцтву А. Луцкевіча і заступніцтву С. Іваноўскага. Але ўжо ў сакавіку 1919 г. на беларуска-польскіх перамовах у Гродне ён заявіў: «Нам добра вядома, што нясуць нам большавікі, аднак нам не вядома, што мяркуюць рабіць з Беларуссю палякі. Можа польская ласка будзе горш для нас, чым большавікі суворы рэжым дыктатуры. Калі палякаў цікавіць наш погляд на Польшчу, то трэба, каб польскі ўрад выявіў свой твар, выказаў тыя мэты і думкі, якія ён думае праводзіць у жыццё ў адносінах да беларусаў. Гэтага мы пакуль не бачым. Займанне нашай зямлі мы разглядаем, не як польскую акупацыю, а як месца барацьбы з большавікамі. Польскія войскі мы лічым авангардам Антанты. У туго ж хвіліну, калі мы адмовімся ад гэтага погляду, мы станем разглядаць вас, як армію нашых ворагаў і пачнем на кожнам кроку весці з вамі барацьбу. Яшчэ раз гавару, што мы вельмі жадаєм, як хутчэй аб'язы Польскім урадам становішча па беларускім пытанні і чым хутчэй гэта будзе зроблена, тым лепш будзе для абодвух народаў»⁴⁵.

Нядзіўна, што ўжо ў красавіку 1919 г. Л. Дзекуць-Малей быў арыштаваны другі раз і ледзь не памёр у турме ад тыфу. Ад смерці яго ўратавала зноў-такі заступніцтва С. Іваноўскага.

Узнікае пытанне, адкуль у Л. Дзекуць-Малея з'явілася такая прынцыпавасць і нават радыкалізм у зносінах з польскімі ўладамі. Разважаючы над гэтай справай, варта прыгадаць звесткі аднаго з першых біографаў Л. Дзекуць-Малея С. Некуна, які пісаў, што ў 1912 г. адразу пасля інакаяния настар начаў актыўна працаваць Евангелле ў Гродзенскай губерні, так што ў баптызм перайшлі на-

ват праваслаўны святар і некалькі чалавек з праваслаўнага хору на Пружаншчыне. У выніку Л. Дзекуць-Малей быў арыштаваны царскімі ўладамі і змешчаны ў Брэсцкую турму, куды яго вялі прывезаўшы за рукі да конскага сядла. Другі раз ён быў затрыманы ў 1913 г. у Санкт-Пецярбургу, дзе таксама займаўся актыўнай прапаведніцкай дзейнасцю⁴⁶.

Улічваючы гэтыя факты і далейшую біяграфію Л. Дзекуць-Малея, можна сцвярджаць, што на яго радыкальную пазицыю адносна пропаведзі Евангелля і беларускай справы паўплывала Біблія. У Дзеях Апосталаў ёсць адказ апосталаў Пятра і Яна начальнікам іудзейскім: «Памяркуйце, ці справядліва перад Богам слухацца вас болей, чым Бога?» (Дз. 4:19). Успрымаючы Біблію сур'ёзна, ён не мог не пропаведаваць, нават калі гэта пагражала свабодзе і самому жыццю. Што тычыцца беларускага патрыятызму, то і тут відавочны ўплыў Святоага Пісання, а канкрэтна, слоў апостала Паўла, якія з'яўляюцца квінтэсэнцыяй біблейскага разумення патрыятызму. У Насланні да Рымлянай апостол Павел пісаў: «Я хацеў бы сам быць адлучаны ад Хрыста за братоў маіх, родных мне паводле цела; гэта азначае, Ізраэльцаў» (Рым. 9:3-4). Тут Павел маніфестуе рашучасць запінуць за свой народ. Як відаць, гэтыя слова маглі быць вельмі блізкія Л. Дзекуць-Малею, які адной з галоўных мэт свайго жыцця лічыў справу перакладу Бібліі на беларускую мову. 22 кастрычніка 1928 г. ён пісаў А. Луцкевічу: «Дай Бог каб мы маглі дачакаць не толькі выхаду ў свет Ноўнага Евангелля з Псалтырам, але каб маглі ўбачыць поўную Біблію на нашай роднай мове беларускай»⁴⁷.

Важнае значэнне Л. Дзекуць-Малей надаваў удзелу ў беларускім руху: ён з'яўляўся членам Гродзенскага клуба «Беларуская хатка», рухом Беларускай павятовай рады Гродзеншчыны, Беларускага на-

⁴⁶ Цекун С. Лукаш Дзекуць-Малей: жыццё і служжынне... С. 141-142.

⁴⁷ Лісты Лукашам і Серафімам Дзекуці-Малею да Антона Луцкевіча (1926(?)-1929) і Яна Нагроўскага (1945) // Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія перасліяды Бібліі: історыя, сучаснасць, перспективы. Сб. 2. Мінск: Беларусь, 2011. С. 121.

цыянальнага камітэта ў Гродне, адным з ініцыятараў стварэння Грамады беларускай моладзі.

З 26 сакавіка 1919 г. Л. Дзекуць-Малей стаў членам Цэнтральнага беларускага настаўніцкага саюза. Як фактычны кіраунік беларускай асветы на Гродзеншчыне, ён настаянна інфарміраваў урад БНР аб польскай палітыцы ў галіне адукцыі. Важным клопатам была кадравая праблема з беларускім настаўніцтвам, менавіта таму сі заахвочваў многіх праціціўнікоў настаўніцкага курса. Больш за тое, на гэту справу ўдалося атрыманы пэўныя гроні ад урада БНР. Адначасова Л. Дзекуць-Малей займаўся арганізацыяй баптысцкай царквы ў Гродне, так што гродзенскі беларускі дзеяч Янка Антонаў нават абвінаваціў яго ў tym, што рэлігійная справы ставяцца ў прыярытэт перад сіравамі нацыянальнымі. А польскі школьнік інспектар на Гродзеншчыне Рафал Вазнякоўскі называў Л. Дзекуць-Малея «вельмі небяспечным чалавекам»⁴⁸.

Можна меркаваць, што пастар спрабаваў спалучыць асветніцкую дзейнасць з рэлігійнай, што ў прынцыпе рабілася палякамі і літоўцамі яшчэ ў часы Расійскай імперыі, калі паширалася патаемнае школьніцтва пры каталіцкіх касцёлах. Як сведчыць гісторыя, патаемныя школы былі вельмі эфектыўныя ва ўмовах адсутнасці польскай і літоўскай дзяржаўнасцей.

У Гродне Л. Дзекуць-Малей таксама актыўна далучыўся да беларускай культурніцкай працы. У той жа час у горадзе на Нёмане жыла Наўліна Мядзёлка, якая пакінула даволі падрабязныя ўспаміны пра 1919 г. Пасля з'езду беларусаў Віленшчыны і Гродзеншчыны, які адбыўся ў Вільні 9-10 чэрвеня 1919 г. і на якім была створана Цэнтральная беларуская рада Віленшчыны і Гродзеншчыны, Н. Мядзёлка ад гэтага беларускага органа была пакіравана ў Гродна ў якасці інструктара беларускіх школ. Адначасова яе абразіў ў кірауніцтва Грамады бела-

рускай моладзі, а скарбнікам гэтай арганізацыі быў Л. Дзекуць-Малей. Грамада стварыла драматычны гурткі і ставіла спектаклі⁴⁹.

П. Мядзёлка пісала, што ў Гродне на вуліцы Палявой, 8 размяшчаўся Беларускі клуб, які быў у асноўным маладзёжнай арганізацыі. Клуб займаў двухпавярховы будынак, на першым паверсе якога былі сталовая, вялікая зала, дзе адбываліся беларускія вечарыны, і канферэнц-зала, дзе ладзіліся курсы для беларускіх настаўнікаў. На другім паверсе знаходзіліся пакоі, дзе жылі беларускія настаўнікі. Верагодна, мог там жыць і Л. Дзекуць-Малей⁵⁰.

У Грамадзе беларускай моладзі, у кіраўніцтве якой быў Л. Дзекуць-Малей, было трох секцый: самаадукацыйная, драматычная і харавая⁵¹. Асабліва цяжка было знайсці добрых беларускіх лектараў харавая⁵². Разам з тым практычна заўсёды зала гарадскога тэатра была поўная, што сведчыла пра вялікую запатрабаванасць беларускай творчасці ў Гродне.

Што тычылася працы драматычнай і харавой секцый, то яны звычайна ладзілі выступленні ў гарадскім тэатры па суботах. П. Мядзёлка ўспамінала, што было нялёгка атрымаць дазвол на такую дзеяньню у польскіх улад⁵³. Разам з тым практычна заўсёды зала гарадскога тэатра была поўная, што сведчыла пра вялікую запатрабаванасць беларускай творчасці ў Гродне.

Рэпертуар драматычнай секцыі Грамады беларускай моладзі складалі спектаклі «Паўлінка» і «Раскіданае гняздо» паводле п'ес Янкі Купалы, «Хам» і «У зімовы вечар» паводле Элізы Ажэшкі і інш. Іра атмасферу, якая была ў 1919 г. у гродзенскім Беларускім клубе, П. Мядзёлка ўспамінала наступнае: «Кожны вечар дом на Палявой, 8 гудзеў, як вулей. Народу, асабліва моладзі, збіралася шмат. Хто прыходзіў пачы-

⁴⁹ Мядзёлка Н. Сцежкамі жыцця / Н. Мядзелка ; прадмова, надр. тэксту, камент. Ганна Запарыцка. - Мінск : Лімарыус, 2018. - С. 19, 20, 562.

⁵⁰ Таксама. С. 174.

⁵¹ Таксама. С. 174.

⁵² Таксама. С. 174.

таць газеты і часопісы, хто на рэпетыцыі драматычнага ці харавога гуртка, хто праста спаткаца з людзьмі, пагутарыць аб tym, ab сім, а хто і патанцаваць у ніжній зале»⁵³. Паколькі Л. Дзекуць-Малей быў музыкантам (граў на скрыпцы) і меў акцёрскія здольнасці, то відаочна, што ён часта выступаў на сцэне Гродзенскага гарадскога тэатра.

Калі чытаць пратаколы Цэнтральнай беларускай настаўніцкай рады Гродзеншчыны, то мы бачым наколькі прынцыповая пазіцыя ўзаймаў Л. Дзекуць-Малей у змаганні з польскімі ўладамі за права беларускай школы. Ён не хацеў састулаць практычна ні ў чым: ні ў пытанні будынкаў, ні ў пытанні надпрарадкованаасці⁵⁴. Любой цаной ён хацеў захаваць пазіцыі беларускай асветы на Гродзеншчыне. За што на працягу двух гадоў чатыры разы апынаўся ў турмах.

У маі 1920 г. у Гродне была створана Беларуская школьнай рада, старшыней якой стаў Л. Дзекуць-Малей, а сакратаркай – Серафіма Кішка⁵⁵. У 1921 г. пастар удзельнічаў у беларускіх курсах для настаўнікаў, якія арганізавала Таварыства беларускай школы. Але ў хуткім часе быў высланы з Гродна без права вяртания.

Адзначым таксама, што ў Гродне Л. Дзекуць-Малей пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай Серафімай Кішкай. Яна працавала ў беларускіх установах Гродна, была настаўніцай, сакратаром, адказнай за дзіцячы прытулак.

У імя хрысціянскай Беларусі

У сакавіку 1921 г. пасля заканчэння польска-савецкай вайны тэрыторыя Беларусі была падзелена паміж Польшчай і савецкай Расіяй. Легальная грамадская дзейнасць на карысць незалежнай Беларусі была забрана.

⁵³ Мядзёлка Н. Сцежкамі жыцця ... С. 175.

⁵⁴ Адностранные чыннасці Лукаша Дзекуць-Малея на піве беларускай школьнай спраvy ў Гродні ў архіўных дакументах (1919–1921) // Лукаш Дзекуць-Малей і беларускі пераклады Бібліі: аб. матрыцы, арт. ідак. Брест : Альгорнатаўва, 2011. – С. 124–139.

ларусі зрабілася немагчымай па абодвух баках мяжы. Як апошняя спроба адраджэння Вялікага Княства Літоўскага, у 1920–1922 гг. пад польскім пратэктаратам існавала Сярэдняя Літва са сталіцай у Вільні, але хутка палякі адмовіліся ад ідэі федэратыўнай дзяржавы. На ўсходзе ж Беларусі была беларуская аўтаномія ў выглядзе БССР, але там праводзілася савецкая атэістычная палітыка.

Л. Дзекуць-Малей, разумеючы што ў Гродне яму не дазволіць жыць польскія ўлады, захацеў пераехаць у Вільню, сталіцу Сярэдняй Літвы, каб там заняцца місіянерскай і нацыянальной працай. У сакавіку 1921 г. ён нават атрымаў дзвол на права займацца місіянерскай дзейнасцю ад польскіх улад. На той час ва ўрадзе Сярэдняй Літвы былі знакамітыя беларускія дзеячы Б. Тарашкевіч і В. Іваноўскі. Але гэты дзвол быў анульаваны пасля таго, як МУС Польшчы паведаміла Міністэрству рэлігійных вyzнанняў і грамадской асветы, што Л. Дзекуць-Малей займаўся «шкодлай для польскай дзяржаўнасці» дзейнасцю⁵⁶.

У верасні 1921 г. Л. Дзекуць-Малей быў абраны намеснікам старшыні Саюза славянскіх баптысцкіх цэркваў Польшчы, стаўшы служыцелем епіскапскага ўзроўню. Нраз два месяцы Л. Дзекуць-Малей з'яўляецца ў Брэсце. У снежні 1921 г. Брэст ужо быў цэнтрам Палескага ваяводства, а значыць даволі перспектывным горадам для місіянерскай працы. Тым больш, што ў Заходній Беларусі пачыналася Вялікае евангельскае прафіцэтыческіе, тысячи людзей з прагнасцю чытаці Святое Пісанне, якое мняла жыццё цэлых рэгіёнаў. Аднак, у параўнанні з Гродна, тут быў вельмі слабы беларускі рух.

Адразу адзначым, што берасцейскі перыяд жыцця Л. Дзекуць-Малея стаў адным з самых плённых і самых, напэўна, шчаслівых перыядоў яго жыцця. У Брэсце Л. Дзекуць-Малей прафытуе 23 гады з 1921 па 1944 г. Тут ён заснаваў царкву, тут нарадзіліся яго дзеці, тут ён разам з жонкай Серафімай здзейніў галоўную

справу свайго жыцця – пераклаў Новы Запавет і Псалмы на беларускую мову.

Як успамінаў сам пастар, упершыню ён з'явіўся ў горадзе над Бугам, калі быў арыштаваны «за пропаведзь Слова Божага»⁵⁷ ў 1912 г. Другі раз Л. Дзекуць-Малей апынуўся ў Брэсце праз дзевяць гадоў пасля тых драматычных падзеяў. У 1921 г. сітуацыя радыкальна памянілася: змянілася дзяржаўная прыналежнасць Брэста, яго эканамічны стан і воінскі выгляд перамяніўся і сам пастар. Калі папярэдні раз гэта быў нікому невядомы вернік-баптыст, то цяпер на перон Брэсцкага вакзала сышоў намеснік епіскапа Саюза славянскіх баптысцкіх цэркваў у Польшчы і знакаміты дзеяч беларускага нацыянальнага руху⁵⁸.

Адкуль прыбыў Л. Дзекуць-Малей у Брэст другі раз, пакуль заслацца пытаннем. Сам ён паведамляў, што гэта было ў снежні 1921 г. і што дабраўся ён цягніком⁵⁹. Найбольш верагодна, што ён прыехаў з Беластока⁶⁰. Сваю дзейнасць-служэнне пастар пачаў, як і належыць святару, з заснавання царквы, пра што выдатна напісаў С. Пекун⁶¹.

Першае набажэнства ў Брэсце Л. Дзекуць-Малей правёў 12 снежня 1921 г. у хаце брэсцкага чыгуначніка Язэпа Тура. Ужо на гэты момант на служэнне сабралася сям'я Тураў, Мілянчукоў, прысутнічала С. Кішка, якая прыехала ў Брэст з Варшавы, а таксама Н. Кавалеўская⁶². Адным з першых на набажэнствах, якія праводзіў Л. Дзекуць-Малей, пакаяўся Я. Барысюк.

Характэрным момантам для пачатку служэння Л. Дзекуць-Малея ў Брэсце было таксама заснаванне ім культурна-асветніцкага гаварыства «Беларуская хатка» ў 1922 г. Такім чынам пастар і ў берас-

⁵⁶ Дзекуць-Малей Л. Развитие дела Божия в Бресте / Л. Дзекуць-Малей // Сеятель. — 1928. — Март. — С. 12.

⁵⁷ Дзекуць-Малей У Гарадзенскі «снізд» жыцці пастара ... С. 114–118.

⁵⁸ Дзекуць-Малей Л. Развитие дела Божия ... С. 12.

⁵⁹ Пекун С. Лукаш Дзекуць-Малей: жыццё і служынне ... С. 140.

⁶⁰ Тамсама. С. 140.

⁶¹ Тамсама. С. 146.

цейскі перыяд свайго жыцця спалучаў хрысціянскую і нацыянальную дзейнасць.

Ужо ў 1923 г. дзякуючы Вялікаму евангельскаму прабуджэнню Брэсцкая баптысцкая царква вырасла настолькі, што была здольная ўзяць на сябе арганізацыю агульнапольскага аб'яднаўчага з'єзда евангельскіх хрысціян і баптыстаў, які прайшоў у Брэсце 7–10 чэрвеня 1923 г.⁶³ Трэба сказаць, што Л. Дзекуць-Малей быў вялікім прыхільнікам аб'яднання гэтых дзвюх евангельскіх дэнамінацый, лічачы, што ніякай сутнаснай розніцы паміж імі не існуе. На жаль, па розных прычынах гэтага аб'яднання не адбылося.

У Брэсце ў Л. Дзекуць-Малея з'явілася магчымасць аднавіць працу па перакладзе Бібліі на беларускую мову. У 1923 г. да гэтай працы ўдалося далучыць А. Луцкевіча, а ў 1924–1925 гг. наладзіць контакт з кіраўніком Лодзінскага выдавецкага таварыства «Компас» Вальдэмарам Гутшэ і Брытанскім і замежным біблейскім таварыствам. Такім чынам, фактычна адначасова з велізарнай працай па арганізацыі царкоўнага жыцця і ажыўленні беларускага нацыянальнага руху ў Брэсце на початку 1920-х гг., Л. Дзекуць-Малею ўдалося не толькі перакласці ўсе чатыры Евангеллі, але і прыцягнуць увагу беларускай і замежнай грамадскасці да патрэбі іх выдання друкам. Першае выдадзене беларускае Евангелле паводле Лукі пабачыла свет у сярэдзіне 1926 г.⁶⁴

Як ужо ўзгадвалася, 1920-я гг. былі часам Вялікага евангельскага прабуджэння ў Заходній Беларусі, Брэсцкая царква імкліва расла і 13 снежня 1926 г. пастар Л. Дзекуць-Малей склаў зварот да палескага ваяводы з просьбай зарэгістраваць царкву пад назвай «Брэсцкая царква евангельскіх хрысціян баптыстаў»⁶⁵. Пры гэтым агаворвалася, што царквой будзе кіраваць царкоўная рада, а адказным перад ула-

⁶³ Tomaszewski *H. Baptysti w Polsce ...* S. 48–49.

⁶⁴ Сідзірант А. Да гісторыі першага выдання Піснага Запавету і Ісаіймау на сучаснай беларускай мове (1931 год) / А. Сідзірант // Archiv. 2012. № 1–2. С. 112–113.

дамі з'яўляеца Л. Дзекуць-Малей⁶⁶. Пры гэтым Брэсцкая царква была галоўнай для цэлага палескага рэгіёна. Малітоўны дом яе знаходзіўся ў арэндаваным будынку ў Брэсце на вуліцы Люблінскай уніі, 44, там жа жыў і Л. Дзекуць-Малей з сям'ёй. Дадзены зварот падпісалі 55 членуў Брэсцкай царквы. З гэтага можна зрабіць высьнову, што царква на той час ужо мела даволі значную колькасць вернікаў, паколькі свае падпісы паставілі толькі тыя, хто меў у польскай дзяржаве юрыдычны аформлены статус. Сам Л. Дзекуць-Малей толькі 28 кастрычніка 1925 г. атрымаў польскую грамадзянства⁶⁷.

Брэсцкая баптысцкая царква з-за актыўнай дзейнасці Л. Дзекуць-Малея карысталася ўвагай прэзы. Даволі широка асвятлялася ў перыядычных выданнях урачыстасці адкрыцця ўласнага малітоўнага дома Брэсцкай баптысцкай царквы, якое адбылося 18 снежня 1927 г. Вернікі самі пабудавалі драўляны будынак малітоўнага дома на 400–500 чалавек на набытай за ўласныя сродкі зямлі ў Брэсце на вуліцы Шырокай, 36. Будаўніцтва началося ў 1926 г. і працягвалася больш за год⁶⁸. Пасля яго ўрачыстага адкрыцця святковаліся ўгодкі гэтай падзеі, пра што таксама пісалі газеты⁶⁹.

У студзені 1927 г. Брэсцкая баптысцкая царква выбрала царкоўную раду і прыняла рашэнне пра стварэнне Брэсцкай царкоўнай акругі, да якой належалі многія цэрквы, заснаваныя Л. Дзекуць-Малеем падчас евангелізацыйных паездак па Берасцейшчыне. Царкоўная рада складалася з 15 служыцеляў, а яе старшыней быў абранны Л. Дзекуць-Малей⁷⁰.

Рашэннем ад 2 траўня 1927 г. палескі ваявода выдаў афіцыйны дазвол Л. Дзекуць-Малею на права выканання рэлігійных абрадуў на тэрыторыі ваяводства. Пра час і месца набажэнстваў патрэбна было

⁶⁶ ДАВВ. – Ф. 1. Вол. 2. Сир. 2313. Арк. 14.

⁶⁷ Таксама Сир. 2327. Арк. 48.

⁶⁸ Открытие молитвенного дома в Бресте // Манк. – 1928. № 1. – С. 6–7.

⁶⁹ Одлыжко М. Годоўщына открытия молитвенного дома в Бресте / М. Одлыжко // Манк. – 1929. № 4. – С. 10.

загадзя, не менш, чым за тры дні, паведамляць у мясцовыя паліцэйскія органы, як і пра змены часу і месца набажэнстваў. Асобна падкрэслівалася, што «публічныя выступленні не дапускаюцца». Як прыклад падобнага звароту да мясцовых органаў улады можна прывесці паведамленне Л. Дзекуць-Малея ад 4 верасня 1929 г., адрасаванае на імя брэсцкага старасты: «Ласкава прашу выдаць дазвол на правядзенне набажэнства 15 верасня гэтага года паводле абраду Евангельскіх Хрысціян Баптыстаў у весцы Ляплеука дамачаускай гміны, Брэсцкага павета, начатак а 10 гадзіне раніцы ў доме № 10 Андрэя Якімука пад кіраўніцтвам служыцеля Цярэнція Кірычука з царквы ў Рагозіне⁷¹. Адразу пасля таго, як адпаведны дазвол па стар атрымліваў, з канцылярыі брэсцкага старасты паведамлялі пра выдачу дазволу камендантуту паліцыі і даручалі яму скласці і надаць адпаведную справаздачу пра набажэнства, якое адбылося⁷².

Правядзенне хрышчэння таксама патрабавала дазволу мясцовых улад. Так, напрыклад, 30 верасня 1929 г. Л. Дзекуць-Малей звяртаўся ў Брэсцкое стараства з просьбай выдаць дазвол на правядзенне хрышчэння б каstryчніка 1929 г. «на рацэ Мухавец паміж чыгуначным і шасэйным мастамі ў кірунку Ковеля». Хрышчэнне мелася адбывацца ў 8-й гадзіне раніцы. Стараства дало дазвол, паведаміла ў мясцовую камендатуру паліцыі пра гэту падзею і запатрабавала ад паліцэйскіх адпаведнай справаздачы⁷³.

Польская ўлады канстатавалі, што ў Брэсце ў канцы 1920-х – пачатку 1930-х гг. было 500 вернікаў-баптыстаў, і што іпрактична ўсе яны запісаліся беларусамі⁷⁴.

Баптысцкая царквы палескага рэгіёна раслі хутка, уznікала восістрая патрэба ў пастарах і служыцелях. 27 студзеня 1931 г. Л. Дзекуць-Малей прасіў палескага ваяводу даць насведчанні на права рэлігій-

⁷¹ ДАВВ. - Ф. 2. Воп. 1. Сир. 1123. Арк. 136 адс.

⁷² Тамсама. Арк. 136.

⁷³ Тамсама. Арк. 139.

най дзейнасці для трох прэсвітараў: Мікалая Федарчука, Якава Курэца і Іллі Кобака, якія занялі месца служыцеляў у Брэсцкім рэгіёне евангельскіх хрысціян баптыстаў⁷⁵.

Паколькі дзейнасць царквы ахоплівае ўсе пытанні жыцця і смерці чалавека, то важным аспектам царкоўнага клопату з'яўляюцца могілкі. У 1926 г., як відаць з дакументаў, пад кіраўніцтвам Л. Дзекуць-Малея быў складзены ўзор звароту вернікаў даволі шматлікіх баптысцікіх цэрквеў да мясцовых улад з просьбай выдзелиць для беларускіх баптыстаў зямельныя надзелы пад могілкі, паколькі ў справе пахавання памерлых пастаянна ўзнікалі непаразуменні з прадстаўнікамі іншых канфесій⁷⁶. Аднак справа аказалася не такая простая, просьба вернікаў да 1939 г. так і не была задаволена.

Такім чынам, за першае дзесяцігоддзе свайго царкоўнага служэння ў Брэсце Л. Дзекуць-Малей здолеў арганізаваць даволі вялікую царкву, якая налічвала некалькі сотняў вернікаў і прыхільнікаў, заснаваць шэраг мясцовых цэрквеў на Берасцейшчыне, зарэгістраваць іх і наладзіць сістэму іх адносін з уладамі, пабудаваць уласны малітоўны дом. У Брэсцкай царкве быў арганізаваны цудоўны хор, які налічваў каля 40 спевакоў, якім кіраваў сам Л. Дзекуць-Малей.

Да Брэсцкай царквы адносіліся 19 рэгіональных цэрквеў, дзе рэгулярна кожную нядзелю адбываліся шматлюдныя набажэнствы і каля 80 царкоўных вясковых груп⁷⁷. Апроч гэтага пры царкве існаваў сірочы дом, праводзіліся пастаянныя рэгенція і біблейскія курсы, курсы рамяства⁷⁸.

⁷⁵ ДАВВ. - Ф. 1. Воп. 2. Сир. 2319. Арк. 1.

⁷⁶ Тамсама. Ф. 2. Воп. 1. Сир. 1123. Арк. 63.

⁷⁷ M. L. Ochotnica metropol w Brześciu // Słowo Prawdy. - 1926. - № 3. - S. 5.

⁷⁸ Pokwiatowanie na ochotnicę w Brzesku nad Bugiem // Słowo Prawdy. - 1926.

Беларуская Біблія

У канцы 1926 г. і пачатку 1927 г. у Заходній Беларусі адбываліся бурныя палітычныя падзеі, куды была ўцягнута практычна ўся заходнебеларуская інтэлігенцыя. Гэтыя падзеі былі звязаны з узнікненiem, імклівым ростам і разгромам Беларускай Сялянска-Рабочніцкай Грамады (БСРГ). У кастрычніку 1927 г. па справе БСРГ А. Луцкевіч трапіў за краты, дзе знаходзіўся да труні 1928 г. Менавіта на такім палітычным фоне адбывалася выданне беларускіх Евангелляў асобнымі книгамі, апошняе з якіх, Евангелле паводле Марка, выйшла ў 1928 г.

У 1927 г. у агульнопольскім баптысцкім часопісе «Маяк» Л. Дзекуць-Малей распачаў уласны праект пад назвай «Беларуская балонка» («Беларуская старонка»). Тут варта адзначыць, што «Маяк» выходзіў на рускай мове і быў разлічаны пераважна на цэркви Заходній Беларусі і Заходній Украіны (Валыні), а таксама ў некаторай ступені на цэрквы ў СССР. У «Маяку» існаваў асобны «Украінскі відділ», а з сярэдзіны 1927 г. з'явілася «Беларуская балонка». Мэту яе стварэння Л. Дзекуць-Малей выразна акрэсліў у сваім першым артыкуле: «Да цябе, родны Беларускі народзе, адважваюся загаварыць праз гэтую часопіс і звярнуць тваю ўвагу на цудоўныя словаў твойго адзінага Абаронцы і Навадыра. Ён – сама праўда; дык і словаў Яго справядлівия. Даверся Яму, і Ён вызваліць цябе. Толькі Ён вышле табе зорку, што разалье над табою свяцло волі і спакою, спыніць твае мучэнні, і прыгорне цябе змучанага гаротніка, да Святога Божага сэрца. Гэта цябе Ён кліча: бо ж ты “працуючы і абцяжараны”. Ён цябе ўжо “згледзіў”, хоць ты яшчэ далёка. Пакуль час спяшайся да Яго, Ён чакае цябе, блудны сыну, і прыме»⁷⁹.

У сваіх публікацыях на «Беларускай балонцы» Л. Дзекуць-Малей на шматлікіх біблейскіх прыкладах паказваў, што адказ на «беларуское пытанне» знаходзіцца ў Бібліі. Ён вельмічаста звяртаўся не да асобнага чалавека, а да народа, бачаў адну з галоўных нацыянальных

праблем у адсутнасці нацыянальнага перакладу Бібліі і хрысціянской літаратуры. Брэсцкі пастар не толькі канстатаваў недахон, ён імкнуўся яго выправіць, робячы для гэтага біблейскія пераклады, складаючы брашуры з біблейскімі гісторыямі, змяшчаючы ў «Маяку» тэксты беларускіх евангельскіх песень. Фактычна кожны нумар «Маяка», пачынаючы з 1927 г., заканчваўся наступнай рэдакцыйнай аўвесткай: «Сябры беларускага народу. Ёсць для раздавання беларускія Евангеллі і брашуры. Распаўсюджвайце іх сярод ваших суседзяў, аднавіяскуюцца, суграмадзян. Выпісаць можна ў неабмежаваным ліку, толькі за вяртанне паштовых выдаткаў»⁸⁰.

У канцы 1927 г. на «Беларускай балонцы» «Маяка» быў апубліканы артыкул Л. Дзекуць-Малея «На слядах Хрыста», дзе ён узняў пытанне розніцы паміж іамінальнымі хрысціянамі і рэальнымі. Пастар канстатаваў, што сярод беларусаў многія толькі называюць сябе хрысціянамі, але жыццё іх далёкае ад біблейскіх стандартоў⁸¹. Ён заклікаў беларусаў звярнуцца да Хрыста, бо ў жыцці ёсць толькі дзве дарогі: да Бога і да д'ябла.

Пашырэнне ў народзе беларускага перакладу Бібліі было марай і мэтай брэсцкага пастара. Тут ён выходзіў за межы сваёй царквы, дэнамінацыі і нават канфесіі. Л. Дзекуць-Малей лічыў важным, каб усе хрысціянскія канфесіі карысталіся беларускай Бібліяй. Пра гэта ён пісаў А. Луцкевічу: «Радуецца сэрца таксама і таму, што духавенства пачынае разумець моц Святога Пісання – Слова Божага ў роднай мове беларускай і што нават будуць даваць на тое сваю згоду і што бяруцца пашыраць сярод народу. Дай Бог, каб яны былі у гэтым шчырымі насіцелямі святла Божага»⁸². Важна адзначыць, што Л. Дзекуць-Малей асабіста масава раздаваў беларускія Евангеллі падчас евангелізацый, і некаторыя асобнікі яго выданняў да гэтага часу захоўваюцца ў пратэстанцкіх сем'ях на Берасцейшчыне.

⁷⁹ Друзья белорусского народа // Маяк. – 1928. – № 8. – С. 8.

⁸⁰ На слядах Хрыста // Маяк. – 1928. – № 11-12. – С. 12.

У 1929 г. адбыўся прарыў у адносінах Л. Дзекуць-Малея з Брытанскім і замежным біблейскім таварыствам, якое нарэшце прызнала мэтазгодным выданне ўсяго Новага Запавету на беларускай мове і нават выдатковала фінансы на пераклад, вычытку, карэктuru і друк⁸³. Справа пайшла хутчэй, і ў канцы чэрвеня 1931 г. Новы Запавет і Ісаламу ў перакладзе Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча выйшлі фантастычным для той сітуацыі накладам у 25 тыс. асобнікаў.

Над першым беларускім перакладам Новага Запавету і Ісаламоў галоўным чынам працавалі два перакладчыкі – Л. Дзекуць-Малей і А. Луцкевіч. Асабістыя адносіны паміж імі былі сяброўскія. А. Луцкевіча па стар называў «Дарагі ў Госпадзе браце Антоні!», так звычайна хрысціяне звяртаюцца адзін да аднаго. Кожны ліст Л. Дзекуць-Малея да А. Луцкевіча пачынаецца з біблейскіх цытат ці кардынат, напрыклад, «Ісая 40:28-31» (гэта натхняльныя радкі пра тое, што чалавек, які спадзяеца на Бога, ніколі не стоміцца). Трэба думаць, што праца над перакладам Новага Запавету і Ісаламоў зблізіла гэтых дзеячаў, што пацвярджаюць і факты іх біяграфіі.

Дзеля шырэйшага кантэксту прывядзём фрагмент успамінаў яшчэ аднаго пратэстанцкага пастара Заходній Беларусі Яна Пятроўскага: «У годзе 1935 або крыху раней я першы раз спаткаўся з гаспадаром Антонам Луцкевічам у ягонай кватэры на Піўной вуліцы ў Вільні. Вынятковая культурная пастава гаспадара дому, унутраны выгляд памяшкання, і перад усім яго эрудыцыя – тварылі ўражанне і будзілі перакананне, што каб быць беларусам, не аваязкова трэба атаясамівацца з кураною хатаю, паношаным кожухом ці батратвам»⁸⁴.

Выход Новага Запавету і Ісаламоў стаў значнай падзеяй у жыцці Заходній Беларусі, як успамінаў вышэйзгаданы пастар Ян Пятроўскі:

⁸³ Сідарэнчук А. Да гісторыі першага выдання Новага Запавету ... С. 121.

⁸⁴ Пятроўскі Я. Антон Луцкевіч – арыстакрат беларускіх думкі ... С. 59. Прапастанцкі царквы і беларускі нацыянальны рух на початку XX стагоддзя ... С. 60.

«Калі ў першай палове трыццатых гадоў выйшаў з друку на беларускай мове Новы Запавет з Псалмамі, на вось Вільня – Варшава імя Антона Луцкевіча было на вуснах і ў друку ў колах праваслаўных, каталіцкіх як і пратэстанцкіх, наверуючых людзей як і веруючых»⁸⁵.

Для Л. Дзекуць-Малея гэта супраца мела важнае значэнне як у прафесійных адносінах (веданне А. Луцкевічам грэчаскай мовы), так і ў плане вялікага аўтарытэту А. Луцкевіча ў асяроддзі беларускай інтэлігенцыі. Відавочна, што абоцца перакладчыкі ставіліся адзін да аднаго з павагай і разумелі важнасць справы перакладу і пашырэння ў народзе Бібліі на беларускай мове.

Вайна і эміграцыя

У верасні 1939 г. на падставе сакрэтнай нямецка-савецкай дамоўкі Чырвоная армія заняла Заходнюю Беларусь, якая была далучана да БССР. Для заходнебеларускіх цэркваў усіх канфесій надышлі цяжкія часы, якія скончыліся па сутнасці толькі ў 1991 г.

Пачатак Другой сусветнай вайны прынёс вельмі істотныя змены ў жыццё Л. Дзекуць-Малея і яго сям'і. У ноч на 19 чэрвеня 1941 г. ён быў арыштаваны савецкімі ўладамі і асуджаны да смяротнага пакарання, а яго блізкія былі высланы ў Казахстан. Ад смерці Л. Дзекуць-Малея ўратавала толькі нямецкае наступленне 22 чэрвеня 1941 г.

Надчас нямецкай акупацыі брэсцкі пастар зноў вярнуўся да справы ажыццяўлення перакладу ўсёй Бібліі на беларускую мову. У 1946 г. Вітаўт Тумаш пісаў у Брытанскіе і замежнае біблейскія таварыства ў Лондане, што ў 1942 г. узнікла ініцыятыва перавыдання Новага Запавету ў перакладзе Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча на кладам у 20 тыс. асобнікаў. Аднак даўзвол нямецкіх ўлад так і не быў атрыманы⁸⁶.

⁸⁵ Пятроўскі Я. Антон Луцкевіч – арыстакрат беларускіх думкі ... С. 59.

⁸⁶ Юрчук Л. Шматлікія пісьмавіцу Гісторыі людзей і ідей на эміграцыі ... С. 60.

Падчас нацысцкай акупацыі Л. Дзекуць-Малей заняўся даволі рызыкоўнай і небяспечнай для жыцця справай – арганізацыяй перакладу на беларускую мову кніг Старога Запавету. Нагадаем, што нацысты пераследавалі Стary Запавет як «габрэйскія пісанні». На просьбу Л. Дзекуць-Малея В. Тумаш пачаў пераклад кнігі Эклезіяста⁸⁷, які на жаль, загінуў у віхуры ваеннага ліхалецця.

У 1944 г. Л. Дзекуць-Малей выехаў на Захад, паколькі ад савецкай улады ён мог чакаць толькі выканання смяротнага прысуду. Але і там ён не перастаў клапаціца пра справу выдання поўнай Бібліі на беларускай мове. 13 студзеня 1945 г. ён пісаў пастару Я. Пятроўскуму «Ляжала ўжо даўно думка на маім сэрцы, каб наш народ меў, як і іншыя народы, поўную Біблію. Шукаю дзеля гэтага ўсе магчымасці і душка ўсцешыўся, што і сп. Pastar хоча дапамагчы, каб была і ў нашым народзе Біблія на беларускай мове»⁸⁸.

На жаль, гэтым планам не было наканавана спраўдзіцца. Апошніх 10 гадоў свайго жыцця пастар Л. Дзекуць-Малей правёў у Польшчы, у 1946 г. Бог даў яму сустрэцца з жонкай Серафімай і дзецьмі, якія вярнуліся з савецкіх лагераў. Памёр славуты берасцейскі пастар 20 студзеня 1955 г. у Гданьску, дзе і пахаваны.

⁸⁷ Юрэвіч Л. Шматгалосы эпісталярыум ... С. 431.

⁸⁸ Лісты Лукаша і Серафімы Дзекуць-Малея ... С. 66.